

„верник поезије”, књижевник мора да заобиђе и превлада све „чари замка”, односно искушења савременог света – капиталистичког уређења и глобалистичких назора – која се пред њега стављају. Осим тога, мада није и експлицитно изражено, у подтексту романа чита се и питање улоге и валидности савремене књижевне критике. На помало ироничан, али изнад свега ангажован начин, критика је представљена као продужена рука транцизије, као естетска хирургија која обезличава дело, то јест уклања јој сва идентитетска обележја. Пожељно је и прихватљиво оно што је обезличено – универзално, *ојџије*, „евројско”, и насупрот томе – непожељно све оно што је задржало печат Личности – *ауџенџично, самосвојно, национално*. „Истина је оно што је у милион примерака.”¹⁴ И најзад – аутор *Замка* ни самог читаоца не ставља по страни: *фанџизмаџорија* главног јунака романа није и само његова нити моралне дилеме муче само њега. Ако је читалац „двојник јунака, а у суштини, сами јунак”¹⁵, испред њега су два иста пута: *џуџи доследности* и/или *џуџи издаје*. „Замак” је „испунио своју сврху”¹⁶ – фантазмаџорија је свачија и сваког од нас, а писац досегао свој циљ – написао књигу која је „свачија”.

Др Марија С. ЈЕФТИМИЈЕВИЋ МИХАЈЛОВИЋ
Виши научни сарадник
Институт за српску културу – Приштина / Лепосавић
mjmihajlovic@gmail.com

СРЕБРНЕ ПТИЦЕ ВЛАСТИТЕ СВАКОДНЕВИЦЕ

Библиотека Прва књига: Ивана Пантелић, *Чамци за џиџице*; Лазар Букумировић, *Уџбеник свакодневице*; Сара Мајсторовић, *Сребрне шуме*; Милица Софинкић, *Црњански – на меџи власџиџиџиџи и сџираноџ*; Матица српска, Нови Сад 2021

Едиџија са дугогодишњом традиџијом *Библиџиџека Прва књиџа* Матице српске планом објављивања за 2021. годину обухватила је најразличитије сфере бављења књижевношћу. Наводећи конкретна дела, то би биле књиге поезије Иване Пантелић и Лазара Букумировића, потом научно штиво из домена науке о књижевности Милице Софинкић и флуидни жанр краће прозе Саре Мајсторовић. Избор за објављивање приметно

је заиста „лирски писац и кад пише прозу” (Александра Жежељ Коџић, „Кад пламти белина: *Чеџиџи џаво* (1987) и *Боје у вайџри* (2021) Драгана Лакићевића”, *Леџиџис Маџиџе срџске*, год. 198, јул–август 2022, књ. 510, св. 1–2, 125.

¹⁴ Д. Лакићевић, *Замак*, 138.

¹⁵ Д. Лакићевић, *Слаџка је муџика: џриџе*, 9.

¹⁶ Д. Лакићевић, *Замак*, 177.

тежи да покаже утемељеност Матице српске као институције која претендује да својим делом обједини вредности свевременог и савременог. Одржавајући корак са временом коме припадају, аутори се откривају као зреле индивидуе које своје писање не базирају искључиво на проживљеном и емфатичном него и на темељима раније традиције и теоријских знања. Објављене књиге имају у себи јасну димензију „учености“ као дистинктивне, на овом месту и неопходне димензије стварања.

Ваљало би се осврнути на чињеницу да је примат при избору рукописа за објављивање изнова дат поезији, што се може двојачо схватити. Најпре, то би био наставак традиције објављивања збирки песама, будући да је *Библиотека* испрва заснована искључиво на идеји промовисања овог вида књижевног стваралаштва. Други начин поимања ове појаве јесте једнако чињеничне, колико и практичне природе, односно представља претежну окренутост младих аутора, овог времена, као и ранијих раздобља, ка стварању песничких дела. Услед наведеног долази до стварања већег броја песничких збирки, али из квантитета се очигледно успешно да издвојити и квалитет. Било како било, пријатно је увидети да Матица српска једнако успева да на књижевној сцени изнађе место и за дела, условно речено, мање заступљена у читалачкој јавности. Жанровска опредељеност, дакле, испуњава и превазилази очекивања једнако читалаца и стваралаца, те се чини да издаваштво није пуке прописује природе већ, насупрот томе, тежи да пружи шансу различитим артикулацијама књижевне мисли. Како је више пута приликом промоције књига из овогодишње едиције напоменуто, аутори и жири носе одређену тежину одговорности коју условљава историјат саме награде, те је видан обострани напор да се та обавеза и испуни. Саодносно томе, доследно је могуће пратити нит промишљеног и разумског у рукописима аутора, што говори о свести о припадности низу одабраних стихова, реченица и мисли уопште.

Ваљало би се најпре осврнути на песничке збирке *Библиотеке*, будући да су се показале сродним и довољно „гласним“ да, као такве, слободно могу представљати својеврстан пролог за разматрање читавог издавачког плана. У збиркама Лазара Букумировића и Иване Пантелић препознајемо одлике савремених литерарних струјања које су обликовале друштвене мреже, те упливе елемената ранијих књижевних епоха ради њихове манипулације као посебан одраз песничког промишљалачког изазова. У том смислу, сагледавамо кратак и херметичан стих Пантелићеве с једне стране, односно готово реченични, изразито дуг и садржајан стих Букумировића с друге. Иако се поменуто може чинити контрадикторним, та спознаја остаје само површинска, будући да аутори једнако теже слободном, односно невезаном и тек ретко римованом стиху. Оба аутора су врло инвентивна у (пре)обликовању метафора и песничких слика. Наведена запажања имају упориште у неретком залажењу у

домене антике и митологије као изворишту инспирације и општих места. Истовремено, аутори се показују сродним у изразитом лирском сензибилитету који младост и сазнавање своје околине намећу као основу стварања. Када покушамо да спојимо наведене елементе у конкретизовану дефиницију, пред нама су песничке збирке добро поткованих и свестраним знањем обликованих песника, који „обећавају” већ на почетку свог стваралачког пута.

Када говоримо о збирци поезије *Чамци за њишце* Иване Пантелић, оно чему се најпре треба посветити пажња јесте проблематизација херметичности песама. Како то сугерише Мирослав Алексић приликом промоције *Библиотеке*, ова поезија се налази „између чулног и сазнајног”. Дакле, није у питању форсирано низање неусаглашених стихова које се неретко издаје за херменеутику „несхваћених” песника него управо супротно. Везивањем апстрактних конструката за конкретне топониме, предмете и лако препознатљиве архетипски урођене спознаје, Пантелићева својим стиховима „открива” лирског субјекта који је универзалан и етеричан.

Сама збирка подељена је у шест циклуса који би се могли поистоветити са оним суживљеним са лирским субјектом, те нам се Пантелићева најпре открива као једно са природом унутар циклуса *Прстии су сенке на зиду*. Тако сазнајемо да се трешња „храни обећањем”, једнако као што се ваља запитати „да ли си икада // месец испод капака”. Немири лирског субјекта изједначени су са персонификованим представама Нила, ветра или, нешто касније кроз збирку, Сахаре, лисице и ораха. Чини се да лепршавим и загонетним поигравањем проблемима сопствене поетике, емоција и тежине постојања природа сублимира у општи принцип функционисања.

Други циклус збирке нас затиче у ауторкином настојању да изнова именује шта је загрљај, а шта *Љубав, јесће*. Оно што обједињује песме циклуса *Акварел који је учио да хода* је јасан осећај залажења у најтананије немире и интима лирског субјекта – девојчице која покушава себи да објасни одрастање. Лексичке иновације додатно илуструју несталну игру писања и перципирања, те је вече *облајорно*, а чамци умеју да плове *узнебно*, као да самим читањем залазимо у заумне сфере језика сродне Дисовој поезији. Усамљеност и несигурност пред оним што се тек наслућује јасан су приказ удаљености од очекиване младалачке уљуљканости, што наставља да функционише као исповедни карактер и унутар *Блиској ћушања*. Наведено је посебно приметно у константном одрицању присуства страха, те се оно чита као уверавање саме себе. А ако „необичне птице умеју да буду и обичне”, и човек сме да попусти пред оним што је људско, што поезију Иване Пантелић чини изузетно пријемчивом и универзалном.

Концепт збирке у наредним циклусима насловљеним, редом, *Педесет и четири километра*, *Ойрацићање њраје заувек* и *Чуваркућа*, нуди одгонетку коју су успоставила почетна три циклуса, у којима се, поетски речено, живот догодио. Одласци, сазнања о пролазности успомена, драгих људи и познатих крајева портретисани су унутар песама које носе и најистанчанији сензибилитет, као што су *Ејило*, *Дуи низ окућница* и *Са груте сџране*. Ивана Пантелић својим поетским решењима даје кључ сугестивног наслова збирке *Чамци за њице*, кроз пажљиво ишчитавање збирке и, тиме, проласком кроз симболизовани ток времена и живљења који је обликовао лирског субјекта. Треба „пловити уземно” док не сазнамо да „ми смо чамци”, а поготово када „на мене нису рачунали // да умем да полетим”. Љубав и Београд као нови дом након низа светских и удаљених топонима постају писта *Чамцима за њице* које, већ зреле, тек започињу лет.

Збирка поезије *Уцбеник свакодневице* Лазара Букумировића одаје наличје књижевног стваралаштва, које је у центар израза поставило аутора који промишља свет док га живи. Изједначавањем лирског субјекта са личношћу аутора, како то примећује и Милош Михаиловић, артикулација постаје подељена „између псеудофилозофске апстракције и чулног доживљаја”. Идеја збирке, што се да читати и у наслову, оставља утисак неопходности ревалуације познатих знања и митова. Саодносно томе, смештањем поменутих одредница у нове дефиниције омеђене цигаретама или хороскопом, Букумировићев лирски субјекат долази „да поправи поезију” и, самим тим, понуди нова значења литерарној традицији. Промишљеним називима циклуса, аутор на врло креативан начин имитира структуру уцбеника, почевши од засебних лекција, преко *Резимеа*, *Прилоа* и *Вежбања*, да би се на самом крају, сасвим логично, нашле странице *За оне који желе да знају више*. Користећи свакодневицу и сваконоћницу као базу за даље стварање, аутор шири домене своје збирке на најразличитије, више или мање, кохезивне елементе. Овим поступком Букумировић превазилази ограничења функционисања и уланчавања песама унутар циклуса и ствара додатни простор за различите лирске врсте, од дубоко рефлексивних, до дескриптивних и љубавних песама, што се посебно односи на последња три циклуса.

Константа старог и новог мита чини се основом највећег броја песама, те посебно унутар циклуса *Хороскоп*, наилазимо на промишљања о релативности времена, историје и будућности. Када се идеја хороскопа као онога предодређеног, односно „будућности која се већ десила”, стопи са *Лекцијом* да се „све већ обистинило”, долазимо до апсурда као нужног принципа садашњости, односно, ако времена и нема, свевремености. У таквом поретку, сваки Аргонаут има право на свој мит, једнако колико свако време има своје Селене, Луне и(ли) Армстронге, те се у том погледу, као посебно упечатљиве, издвајају песме *Ован* и *Сџрелац*.

Уџбеник наставља да функционише по истом принципу, те се песме о пролазности потиру са идејом очувања фотографија као доказа ранијег постојања. И на овом месту увиђамо потребу грађења света ради његовог урушавања, те се кружни ток времена ишчитава сасвим простим стиховима на крају засебног циклуса: „вратићемо се сви за нову фотографију”. Лирски субјекат релативизује и самог себе, те игром поништавања и сменама гласова унутар завршног циклуса песама открива себе као несталог ноћног шетача који наставља да говори, независан од простора и времена.

Сагледавајући збирку као целину, откривамо изнимно филозофско преразматрање живота и света као незаобилазну премису стварању. Лазар Букумировић се својим *Уџбеником* надовезује на миљковићевска питања постојања, тако да ствара дело које једнако настоји да ода утисак проживљеног колико и промишљеног. Иако се могу наћи замерке у погледу преопширног или недовољно компактнoг споја појединих засебних песама, оне остају на нивоу изузетка, а не правила. Као такве, можемо их посматрати пре као нијансе у избрушености стила и поновног читања, које се дају кориговати. Разматрање димензија темпоралности, спацијалности и физичке егзистенције уопште чини *Уџбеник свакодневице* управо онаквим какав и мора бити – неспутан и сам себи довољан, да би се свака логичност показала као неоправдана. Ако је најбитнија лекција Букумировићеве поезије да је „знање сувишно”, онда је суштина у изврдавању и бунту против познатог, учмалог и обичног.

Сродним бунтом против испразности обликована је збирка кратке прозе Саре Мајсторовић. *Сребрне шуме* показале су се као изузетно флуидна творевина која користи концепт кратке приче да изрази неретко потпуно лирски интонирана разматрања и осећаје. Наведено има упориште у чињеници да је ауторка приликом промоције објаснила књигу именовавши је „лирским дијалогом са стварношћу”, при чему је навела да су записи и настајали из дневничних забелешки, односно „утисака из живота”. Чини се да би ова одређења била жанровски приближнија интимнијој форми исповедног тона дневника, него што је то случај са кратком причом, најпре услед одсуства конкретног тока радње. Ипак, како су границе кратке прозе недовољно јасно одређене, а књига није дневнички обликована, најисправније би било задржати се на одређењу поетске прозе, што би било најсличније ономе што препознајемо као Андрићево рано стваралаштво. Наиме, *Сребрне шуме* показале су се као иновативно обликовани пасажии кратких текстова (свега једна до две странице) који су издељени према целинама *Прегели, Лица, Снови, Собе и Ойуђење*. Омаж и поистовећивање са великанима књижевне историје приметан је већ у називима почетних поглавља (изнова учачамо везу са Ивом Андрићем), чиме се може објаснити стваралачка намера.

Иако су прозаиде подељене на целине, чини се да је могуће извршити додатно, прецизније одређење прича према сродности тема о којима се говори. Наиме, приметно је постојање засебних корпуса прича које прате „вечне” теме стваралаштва попут детињства (*Носџалиџа, Воз*), препуштености страстима и пороцима до испразности (*Човек из кафане, Лезбос, Фајтална*) или, нешто конкретније временски одређено, отпора конзумеризму (*Биџ, Пред ТВ-ом, Празници*) и непризнавања принципа функционисања савременог друштва (*Мучнина, Врућина*). На овај начин Сара Мајсторовић обликује својеврсну плејаду прича под небом окруженим облакодерима и мањкавим људима који су нужни део свакодневице. Испразност је окарактерисана као неизбежна, чак и када се тематизује уметност, те се читалац среће са изузетним појединцима који су истовремено на пиједесталу и у понору. Бесмисленост таквог постојања изједначава мераклијско и депресивно, да би се све подвело под безвредност и пластичност, односно општу апатију.

Посматрајући позицију наратора који, говором из трећег лица, бележи суморну атмосферу урбаног, градског самовања, долазимо до реченице која функционише као прича за себе: „Сива деца маштају о сребрним шумама”. Чини се да ова мисао, заједно са причом насловљеном *Сребрне шуме*, даје својеврстан, додатни кључ при самом читању. Анксиозност пред повратком из сањарења у реалност представља свакодневицу битисања унутар света који сам себе негира. Када се наведеном дода симболичка смрт коју условљава друштво које одлази својим током, без обзира на човека као јединку, из приче *Носџалиџа*, читава збирка добија апокалиптични тон. На тај начин, Сара Мајсторовић проблематизује исту тематику постојања коју Црњански осећа као странствовање у *Роману о Лондону*, са битном нијансом да је сада читава околина лирског субјекта недоступан и хладан град, са једнако хладним људима. Сребрне шуме се на тај начин уздижу на ниво симбола, еквивалента сећању, машти и писању као јединим спасоносним алтернативама реалности.

Проблематиком постојања у отуђености, односно категоријама свој/туђ бави се и последња књига коју обухвата едиција *Библиотека Прва књиџа*. Монографија *Црњански – на међи власџиџиоџи и сџираноџи*, коју потписује Милица Софинкић, представља дело из домена науке о књижевности, односно књижевне историје. Заправо, према ауторки, реч је о прилагођеној верзији њеног завршног рада са мастер студија, на ком је радила заједно са менторком, Сањом Париповић Крчмар. Милица Софинкић пише течним, добро одмереним и јасним научним стилем, базирајући се на стваралаштво Милоша Црњанског, конкретно *Књиџу о Немачкој и Ембахаџе*, а уз њих и часопис *Иџеје*. Посматрајући однос термина свој/туђ кроз многобројне, неретко супротстављене дисциплине, ауторка залази у подручја имагологије, итерологије и ксенологије, а потом у даља могућа

тумачења, ради проналажења адекватног теоријског оквира који би прецизирао Црњансково странствовање.

Једно од тежишта на којима ауторка инсистира јесте најпре концентрисање пажње на чин писања, пре него на биографске елементе његовог живота и рада. Ограђујући се од политичких идеологија које су (пре)често дефинисале ставове књижевне критике, као и од полемике о потреби реевалуације стваралаштва Милоша Црњанског, Милица Софинкић пише добро утемељен и обухватан научни рад којим би одвојила Црњанског – писца од Црњанског – лирског субјекта, странца. И када се осврће на политичко дело писца, ауторка то чини са дистинкцијом да „ако и постоји слика политичке другости [...] она је увек у служби обраћања властитом”. Историјски подаци које црпимо из живота аутора или онога што сазнајемо у његовим каснијим делима одвајају се од конкретне посматране материје ради делотворнијег разматрања питања „завичајног у туђини”. На тај начин ауторка проблематизује и веродостојност жанра путописа, наглашавајући да је „Црњански, пишући путопис, управо његова жанровска својства подривао”. Узимајући за пример свеобухватност стваралаштва Милоша Црњанског и разлике у нијансама посматраних текстова, Милица Софинкић показује да „се стереотипима не допире до истине о другом”, исто колико се неадекватном и форсираном применом једног искључивог методолошког оквира не може доћи до тачног одређења. На том плану, ауторка истиче неопходност потребе за интердисциплинарним приступом као једину могућу алтернативу у сагледавању свих димензија странствовања. Издвајајући мисао да „знак бриге за националним самоодржањем заслужује већу пажњу од оне која би је инерцијом свела на етноцентризам”, ауторка захтева измењен поглед на појам странствовања код Црњанског, односно онај који би се пре темељио на реалном међу редовима него ли на учтивању термиолошког. На тај начин, разјашњавајући и покушавајући да смести искуство прозе у теоријске оквири, ауторка, заправо, проблематизује њихову сврсисходност и утемељеност.

Посматрајући издавачки план *Библиотеке Прва књига*, можемо уочити својеврсне везивне нити које би могле одговарати тренутној ситуацији на књижевној сцени, по питању нових, младих гласова. Наиме, свеприсутним се показало проблематисање постојања човека као усамљене, рањиве јединке унутар гомиле, те осећања обесхрабрености и изморености као утврђене константе. На том плану, глас аутора се поистовећује са „оним који доноси светлост сазнања”, тачније песника сазнајемо као јединку (само)уздигнуту над општим посрнућем идеала. Посматрајући стваралаштво младих аутора различитих временских периода, наведене мисли ишчитане између редова (и стихова), заправо, представљају одлику која се генерацијски преноси, што не мора нужно да означава нешто лоше. Наиме, нови гласови које овогодишња едиција нуди, сродни су по

промишљености на којој заснивају своје песничке и прозне творевине, те се чини да бунт ових *ййишца* против *свакодневице* мора уродити *сребрним шумама*. Другим речима, млади писци су се показали као домишљати, креативни и иновативни, са темељним и чврстим упориштем у колективном и теоријском, али су једнако показали да поседују довољно смелости да против мана истих категорија и устану, како у домену књижевне уметности тако и у домену науке о књижевности.

Ленка НАСТАСИЋ